

DYREVELFÆRDSSTATEN

Grisens krop, velfærdens historie og selve livets politik i Danmark

INGER ANNEBERG OG NIELS BUBANDT

Da den amerikanske feminist og videnskabsforsker Donna Haraway besøgte Danmark i efteråret 2014, var husdyrenes usynlighed én af de ting, der slog hende mest. På busturen fra Tirstrup Lufthavn til Aarhus igennem noget af det mest intensive landbrug og husdyrhold i landet så hun ikke en eneste ko eller gris. Dette indtryk er en del af et generelt billede: Skønt Danmark er hjem for 12,8 millioner individer af det tæmmede svin (*Sus scrofa domesticus*) – to en halv gang antallet af danske *homo sapiens* – er grisene stort set usynlige i det danske landskab. Hvor svin i Danmark som i det meste af Europa indtil midten af 1800-tallet levede af skovbundens olden hver efterår (Malcolmson & Mastoris 1998), og hvor mange danske bondegårde indtil 1960'erne havde en familiegris, der var frit synlig i gårdens grisesti, er de moderne produktionssvin forsvundet ind i skyggen af rationelt opdelte, højteknologiske, højtforældede¹ og klimakontrollerede staldsystemer. Mennesker og svin har en næsten ti tusind år lang historie sammen, hvor svinets udvikling og fysiske udseende tæt har fulgt dets involvering i skiftende produktionsformer (Albarella et al. 2007). Vi vil i denne artikel forsøge at læse den danske velfærdsstats historie igennem grisens historie og hævde, at grisens velfærd i stalden og i den offentlige debat er tæt spundet ind i udviklingen og afviklingen af den nordiske velfærdsmodel.

Historien om grisens forsvinden fra det åbne landskab i efterkrigstiden er således i høj grad også det moderne velfærdssamfunds historie; en historie om rationaliseringen, industrialiseringen og intensiveringen af fødevareproduktionen i reaktion på en stigende efterspørgsel efter billigt kød fra middelklassen i de voksende byer efter 2. verdenskrig (White 2011). Det danske velfærdssamfund blev grundlagt på og opfodret af produktionsgrisen og andre landbrugsdyr. I den proces blev også grisens krop forandret. Det industrielle landbrug skabte en større og mere kødfuld gris, som voksede hurtigere, mistede sine store fortænder og sin kulør, samtidig med at den forsvandt fra det åbne landskab ind i store stalde,

hvor dens metabolisme, reproduktion og død kunne kontrolleres i alle detaljer. Nye hybrider opstod med høje vækstrater, mere fredsommelige gemytter og ens kroppe. I det industrielle landbrugs rationelle staldsystemer fremkom med andre ord et slags husdyrenes *panoptikon* (Foucault 1979). I de overvågede stalde tæmmedes både grisens krop og dens personlighed. Men det skulle vise sig at være et skrøbeligt panoptikon. For grisens historie efter 2. verdenskrig er også historien om de hybride svinearters voksende sårbarhed over for bakteriebårne sygdomme. Den adgang for offentligheden, der hidtil har været i svineproduktionen, fx for skoleklasser eller ved „åbent landbrug“, blev således midlertidigt forbudt i 2014 af daværende sundhedsminister Nick Hækkerup på grund af frygt for, at de besøgende skulle tage MRSA-smitte med sig ud fra stalden og smitte udsatte borgere i det omgivende samfund med den multiresistente bakterie.² Isolation og antibiotika er siden blevet de bedste og eneste våben i husdyrproduktionens forsvar mod supermikrobernes hævn i det antropocæne risikosamfund.³

Men grisens usynlighed er fuld af paradokser (om usynlighedens paradokser, (se Bubandt, Rytter & Suhr, forthcoming). For mens svinets krop i stigende grad er blevet gjort usynlig af teknologiske, økonomiske og epidemiologiske grunde, er svinets „velfærd“ i de senere år blevet særdeles synlig i den offentlige debat.⁴ På de elektroniske og sociale medier er dyrevelfærden blandt de usynlige produktionsdyr blevet et tilbagevendende tema og uløseligt moralsk dilemma. På DR1 kunne seerne fx i december 2014 stemme om, hvorvidt en bestemt gris skulle slagtes til jul. Seerne stemte for, at Otto, som grisen var blevet døbt, fik lov at leve videre.⁵ Det er forholdet mellem produktionsdyrets diskursive tilstedeværelse og fysiske fravær – imellem Ottos markante synlighed og usynligheden af de 29 millioner af hans artsfæller, der hvert år produceres i Danmark⁶ – der danner rammen for denne artikels „griselæsning“ af velfærdsstaten.

Produktionsgrisen som velfærdsfiguration

Grisen er for os en „figuration“ i Donna Haraways forstand, nemlig en narrativ figur, der accentuerer aspekter af livet, som ellers ignoreres. For Haraway er cyborgeren, et væsen med mekaniske dele integreret i kroppen, en figuration for den måde, dyr og maskine konstant blandes sammen i videnskab og produktion, mens den patenterede OncoMouse™ er en figuration for den måde, livet opfindes, patenteres og kommercialiseres på i biologisk og medicinsk forskning (Haraway 1991, 1997). Vi hævder på samme måde, at produktionsgrisen er en figuration, der fremhæver, hvordan den ideologiske forskel mellem dyr og menneske historisk og politisk bryder sammen omkring velfærd. For ligesom dyrevelfærdens historie i høj grad er parallel med velfærdsstatens historie, foregriber dyrevelfærdens

paradokser, skabt af spændingen imellem økonomiske målsætninger og moralske overvejelser, på mange måder velfærdsstatens aktuelle transformation til konkurrencestat. I den moderne dyrestald har velfærd og økonomisk rentabilitet fra starten været viklet ind i hinanden.

Studiet af velfærdsstaten har således behov for en „multispecies etnografi“ (Kirksey 2014). Som litteraturhistorikeren Nicole Shukin formulerer det, har teorier om biopolitik sjældent overskredet den menneskelige artsgrænse. Biopolitik handler konventionelt kun om mennesker. Studiet af statsmagt og biopolitik har således:

været hæmmet af sin tøven over at forfølge magtens effekter hinsides produktionen af det menneskelige liv eller formerne for menneskelig social kapital ind i den zoopolitik, der skaber *animal capital* (Shukin 2009:11, vores oversættelse).

Denne tøven over for at inkludere studiet af dyr i studiet af magt kendetegner i høj grad også velfærdstatsforskningen, som udelukkende har beskæftiget sig med det, man kunne kalde *human welfare*. Vi vil i denne artikel argumentere for, at en analytisk sammentænkning af velfærd for mennesket (*human welfare*) og velfærd for dyr (*animal welfare*) kan bidrage væsentligt til den biopolitiske og historiske forståelse af velfærdsstaten. Ved at fokusere etnografisk på produktionsdyr og den kapital (såvel økonomisk som symbolsk, politisk, emotionel og moralsk kapital), der skabes ud af deres liv i højteknologiske, overbelånte og statskontrollerede stalde i Danmark, åbner vi for en diskussion af, hvad man antropologisk kan lære af dyr om velfærdsstaten som institutionel virkelighed og som politisk ideal. På baggrund af feltarbejde, der følger veterinærmyndighedernes kontrolbesøg hos en midtjysk svineavler, diskuterer vi de paradokser, der opstår, når velfærd for dyr er statsovervåget, statskontrolleret og statsgaranteret, men samtidig tæt forbundet med ønsket om profit. Disse paradokser vokser ud af det, den franske sociolog og antropolog Bruno Latour kalder „den moderne forfatning“ (Latour 1993:13), hvor dyr på den ene side er ontologisk adskilt fra mennesket (og dermed kan gøres til en maskine og et objekt for profit), men hvor det samtidig er inhumant at lade dyr lide. Denne idé om at minimere lidelse gennem videnskabelig kontrol og regulering blev netop den historiske anstødssten til etableringen af „dyrevelfærd“ som politisk problem i samme periode, som minimeringen af menneskelig lidelse gennem en omfattende etablering af „velfærd“ i alle aspekter af den menneskelige tilværelse blev en central del af velfærdsstatens selvforståelse. Dyrevelfærdens paradokser vokser med andre ord ud af den specifikke historiske periode i efterkrigstiden, hvor velfærd for mennesker og velfærd for dyr opstod ad parallelle og i stigende grad sammenflettede veje, men hvor forskellen mellem, hvad det vil sige at være dyr, og hvad det vil sige at være menneske, samtidig

blev forstærket. Vi argumenterer for, at denne transformation skete, i takt med at det, sociologen Nikolas Rose kalder „selve livets politik“ (*the politics of life itself*) (Rose 2006) – nemlig den regulerede og rationaliserede omsorg for stadig flere aspekter af livet – blev et statsanliggende i den nordlige del af Europa. Vi følger etnografisk og historisk, hvordan „selve livets politik“ blev konciperet og implementeret parallelt i velfærdssamfundet og produktionsstaldene. Ved at udvide den politiske analyse af velfærdens „selve livets politik“ til også at omfatte produktionsdyrene vil vi vise, at dyrevelfærd – i Danmark og i andre dele af det nordlige Europa – blev et statsanliggende som del af en stigende hegemonisk politisk overbevisning om, at velfærd for såvel mennesker som dyr var statens primære politiske opgave. Men spørgsmålet om, i hvilket omfang produktionsdyr har ret til velfærd, har altid skullet opvejes af profithensyn. I den forstand foregriber dyrevelfærd som fænomen konkurrencestatens forsøg på at forene velfærd og økonomisk vækst på et globalt marked. Produktionsgrisen – en figur, hvor dyrevelfærd (animal welfare) og dyr som økonomisk objekt i bred forstand (animal capital) er forsøgt forenet – er i høj grad en figuration for konkurrencestatens forsøg på at forene menneskelig velfærd (human welfare) med opfattelsen af mennesket som ressource (*human resource*). På den måde er grisen i denne artikel ikke bare en figuration for velfærdsstaten og dens historie, men også en figur for velfærdsstatens nutid og dens omdiskuterede transformation til en konkurrencestat.

Lad os begynde vores griselæsning af velfærdsstaten i stalden.

Den lidende gris

Kontrolløren Bent ankommer samtidig med Inger (medforfatter) til en svineproduktion i Midtjylland en kølig aprildag i 2010. Kaj, ejeren af ejendommen, kommer ud fra stuehuset, da han ser bilerne.⁷ Kaj er en svineproducent i 40'erne. Han driver sammen med sin bror to andre gårde med slagtesvin. Her på gården strækker staldlængerne sig vinkelret ud fra det hvide stuehus. Tilsammen rummer staldene 500 søer og 2.800 smågrise. Kaj passer grisene sammen med Bogdan og Catarina, et ukrainsk ægtepar, som har været ansat hos Kaj i fem år.

Kontrolløren identificerer sig med sit id-kort fra Fødevarestyrelsen. Han fortæller Kaj, at han er kommet på en uvarslet dyrevelfærdskontrol af Kajs besætning, og at han i henhold til lovgivningen har ret til at inspicere Kajs dyr og deres forhold på ejendommen.⁸ I Danmark er det Fødevarestyrelsen, under Miljø- og Fødevareministeriet, der har det overordnede ansvar for velfærdskontrollen i husdyrbesætninger. I 2010 blev 5 procent af ejendomme med mere end ti husdyr udvalgt til uvarslet kontrol af, hvorvidt de overholdt dyreværnslovgivningen, en

kontrol, der blev udført af dyrlæger og teknikere ansat i de regionale afdelinger under styrelsen.⁹ Kaj giver tilladelse til, at Inger, som laver etnografisk feltarbejde om disse uvarslede kontrolbesøg, må følge med under kontrollen, men han er tydeligt utilpas og irriteret over kontrollørens ankomst. Henvendt til Bent siger han: „Jeg er ikke meget for uvarslet kontrol, men jeg ved jo godt, at jeg ikke kan sige nej.“ Da Bent vender sig for at gå ind i stalden, siger Kaj højt til Inger uden tegn på at ville skjule det: „Jeg gad vide, om han virkelig kan lide sit arbejde.“ Bent smiler venligt og glider af på kommentaren. Under resten af besøget er Kaj fåmælt, mens han viser de forskellige staldafsnit med svin frem. I et af staldafsnittene møder vi Bogdan. Bogdan er ved at kastrere og halekupere de få dage gamle pattegrise, og Kaj bryder sin tavshed for at fortælle, at han er rigtig glad for samarbejdet med Bogdan og hans kone Catarina. Han tilføjer, at Bogdan har det svært med aflivning af syge dyr, fordi han synes, at mange af disse aflivninger er unødvendige. Bogdan foretrækker at se tiden an for at se, om grisen måske skulle komme sig. Halekupering taler de ikke om, selv om loven siger, at man ikke rutinemæssigt må halekupere grise. Kaj forklarer senere, at han halekuperer af frygt for udbrud af halebid, men også fordi han ikke kan eksportere sine mange smågrise til udlandet, hvis de ikke er halekuperede.

Under den første halve time af gennemgangen er der ingen bemærkninger fra kontrollørens side. Så finder Bent imidlertid en halvstor gris i en lille tom mellemgang mellem to stalde. Grisen er i live, men er lam i bagkroppen og trækker sig skælvende op i et hjørne, da vi kommer ind i gangen. Bent siger til Kaj: „Den gris burde være aflivet.“ Kaj svarer: „Det var også planen, men jeg er lidt bagud.“ Bent tilføjer: „Men grisen får det endnu værre af at gå her alene, den er bange – den lider både fysisk og psykisk.“ Kaj kommenterer ikke dette, men lover på baggrund af Bents anmodning, at han vil aflive den med det samme, når kontrollen er færdig. Kontrolløren tilføjer i et senere interview, at det faktum, at han så Kaj komme fra stuehuset og ikke fra stalden – altså fra en pause i arbejdet, hvor han lige så godt kunne have aflivet grisen – gjorde ham opsat på at tale grisens sag. Men han mente også, at han og landmanden „havde haft en fornuftig dialog“. Kaj lovede jo, at han vil aflive med det samme, og derfor var Bent tilfreds. Ved kontrollens slutning forklarer Bent ham, at han vil få en indskærpelse (og dermed en øget risiko for flere uanmeldte besøg) samt et træk i sin EU-støtte.¹⁰

Et par uger senere vender Inger tilbage til Kaj til en kop kaffe i hans køkken, hvor hunden logrer voldsomt og vil lege, og hvor skoletasker og fodtøj i gangen fører til en snak om Kajs glæde ved at være fodboldtræner for sine børn og overvejelser om, hvor lidt „frihed“ han føler i hverdagen i forhold til det, han kalder sin „naive drøm“ om selv at kunne bestemme, da han i sin tid købte sit eget landbrug. Men da Inger spørger til kontrolbesøget, hvorfra han endnu ikke

har fået den skriftlige afgørelse med den formelle indskærpelse, bliver Kaj vred. Han fortæller, at han oplevede, at han „fik en lektion om grisens lidelser, hvad den tænkte og følte rent mentalt ved at gå alene“. Han drikker en tår af kaffen, før han fortsætter:

Så kan jeg ikke lade være at tænke på folk i Nordkorea og børn i Afrika, og hvordan vi prioriterer ressourcerne i Danmark. Som om det var det værste, der kunne ske, at en gris gik alene [...] Men han [Bent] vidste lige, hvad den gris tænkte, og hvad den følte rent mentalt. Der ved jeg jo ikke ... om der er noget videnskabeligt belæg for, at han siger det. Han er jo godt nok dyrlæge, men for mig kører det altså helt af sporet der. Så jeg vælger bare at sige ja' resten af vejen, og så må han jo sende mig regningen.

Kaj holder en pause, og Inger spørger ham, om Bent kunne have talt om grisen på en måde, så han ikke var blevet vred over det, men han vifter afværgende med hånden og understreger ved at hæve stemme, at det for ham grundlæggende ikke handler om dyrevelfærd:

Jeg har passet grise i 20 år. Når han begynder at belære mig om det mentale ar på sjælen hos en gris ved at gå alene i to timer, så er vi altså i to vidt forskellige verdener. Spørgsmålet er, om man nogensinde kan forene de to verdener. For mig er det ikke et dyrevelfærdsmæssigt issue, at grisen går alene, inden den aflives. Grise er altså produktionsdyr. Vi opdrætter dem, og de skal selvfølgelig have det godt imens. Men så slår vi dem altså ihjel og spiser dem. Det er sådan, det er. Her står hans syn på produktionsdyr så kontra mit. Jeg har jo 3.000 grise, hvor det tilsyneladende var godt nok. Men så var der så én enkelt, som vi ikke lige havde fået skudt ...

Dyr og en ny „selve livets politik“

Mødet mellem kontrolløren og Kaj er på mange punkter et klassisk eksempel på mødet mellem stat og borger i den moderne velfærdsstat. Kajs følelse af at være urimeligt kontrolleret eller uretmæssigt belært og Bents oplevelse af at have haft „en fornuftig dialog“ kunne lige så godt være foregået imellem en statsansat forvalter og en klient på et jobcenter, ved en sygeseng eller på en socialforvaltning. Som antropolog Nanna Mik-Meyer og filosof Kasper Villadsen viser, er kontrol og selvudvikling to ansigter, som magten antager i den moderne velfærdsstat, hvor truslen om juridiske sanktioner altid er kombineret med dialogiske tilbud om selvudvikling og selvforbedring (Mik-Meyer & Villadsen 2013). Velfærdsstaten er i den forstand en forlængelse af statsmagten generelt (Wolin 1987), der søger at sikre „velfærd“ igennem både juridisk disciplinering og neo-liberal selvdisciplinering (Barry et al. 1996; Foucault 1991).

Men den velfærd, der er på spil i Kajs svinestald, er dog ikke Kajs eller andre menneskers. Det er grisens velfærd, der er genstand for besøget, og Kajs loyale adfærd er midlet til at opnå denne velfærd. Bents kontrolbesøg har således til formål at kontrollere samt vejlede i, hvad loven siger, og indgå i en dialog med landmænd som Kaj i et forsøg på at sikre grisebesætningens velfærd og at overvåge, at ingen grise lider unødigt. Grisen i gangen er problematisk, fordi dens adfærd og tilstand synes at overtræde dyreværnslovens § 1, hvori der står, at dyr skal „behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varige mén og væsentlig ulempe“ (Miljø- og Fødevareministeriet 2015). Som vi vil redegøre for nedenfor, var det netop igennem en debat om dyrenes smerte, at begrebet dyrevelfærd fik juridisk virkelighed og dermed blev et statsanliggende. Kajs skepsis over for Bents ret til (eller videnskabelige rygdækning for) at kunne „belære mig om det mentale ar på sjælen hos en gris ved at gå alene i to timer“ har derfor, som vi skal se, rødder tilbage til debatten om dyrevelfærden i 1960'erne og den dobbelte moderne idé om produktionsdyret som både „maskine“ og sansevæsen. Men i stalden er spørgsmålet om dyrenes velfærd blevet en del af velfærdstatens generelle udfoldelse, nemlig at forme det, den politiske filosof Sheldon Wolin kalder „et pålideligt borgerskab, hvis adfærd kan håndteres i overensstemmelse med statens behov, således som de opfattes af den regerende elite“ (Wolin 1987:477, vores oversættelse) ved hjælp af en blanding af trusler om juridiske sanktioner og opmuntring til adfærdsændring. Udfordringen er, at kontrolløren ofte står over for landmænd som Kaj, der er meget lidt modtagelige over for både påbud og tilbud om dialog. Beskrivelsen af bøndernes modvilje imod statskontrol har en lang historie i antropologien (Hobsbawm 1959; Scott 1985, 2010). Selv om landbruget, andelsbevægelsen og landbrugsorganisationerne har spillet en central rolle i etableringen af den moderne danske stat (Jenkins 2011), er der blandt danske landmænd som blandt deres kollegaer mange andre steder i verden en udbredt modvilje imod staten, fordi landbruget er bygget på en stærk idé om at kunne klare sig selv. Den hollandske agrarsociolog Jan Douwe van der Ploeg kalder dette for moderne landmænds „konstante stræben efter autonomi eller higen efter ... landmandsfrihed“ (*farmers' freedom*) (van der Ploeg 2008:32, vores oversættelse). Det, som Kaj selv kalder sin „naive drøm om selv at kunne bestemme“, udspringer af dette ideal om landmandsfrihed, et ideal, der står i skarp kontrast til den moderne landmands dybe afhængighed af statslige eller superstatslige instanser og ekspertsystemer: bankernes udlånsvilje, medicinalindustriens produkter, tekniske rådgiveres viden, dyrlægernes besøg, højteknologien i staldene, EU-tilskuddene og priserne på et uforudsigeligt verdensmarked. Kajs skepsis over for det uvarslede kontrolbesøg er derfor mere end den skepsis, enhver anden forretningsdrivende føler over for kontrolbesøg.

Det er en grundlæggende skepsis over for statens juridiske ret og videnskabelige indsigt. Som Kaj udtrykker det: „Han er jo godt nok dyrlæge, men for mig kører det altså helt af sporet.“ Kontrollørens ikke specielt succesfulde modtræk til Kajs grundskepsis over for hans juridiske beføjelser og faglige indsigt i grisens sjæl er at tilbyde selv-empowerment: „Bare Kaj snarest afliver grisen i mellemgangen.“

Debatten i Kajs grisestald den formiddag i april 2010 er blot én af mange kampe på frontlinjen af en ny „selve livets politik“, der inkluderer dyr og mennesker i samme perspektiv og organisationsform. For at favne dette perspektiv foreslår vi, at det er nødvendigt begrebsmæssigt at udvide den „selve livets politik“, som Nikolas Rose beskriver (Rose 2006), til også at omfatte dyr. I sin bog viser Rose, hvordan det 21. århundredes bioteknologiske landvindinger skabte basis for en revolution i måden at regere på i den vestlige verden. Ifølge Rose opstod der en ny regeringsførelse eller *governance*, som han kalder „en selve livets politik“. Vor tids „selve livets politik“ er for Rose en anderledes „selve livets politik“ end foregående århundreders politiske regeringsform. Men selv om Rose i sin bog på overbevisende måde gennemgår, hvordan livet er forvaltet politisk forskelligt i de sidste 400 år, er der dog kun tale om det menneskelige liv. Lad os kort opridse denne „det menneskelige livs politiske historie“, inden vi argumenterer for nødvendigheden af også at inkludere dyr i livets politiske historie i den vestlige verden.

I det 18. og 19. århundrede, hævder Rose, skabte etableringen af videnskaben om sygdomme, epidemier og hygiejne i Europa og USA grundlaget for en statslig bekymring over og kontrol med befolkningens sundhed. Dette ændrede sig efter 1900, hvor den moderne stat i det meste af det 20. århundrede især var bekymret over befolkningens kvalitet, en bekymring og kontrol drevet af ny indsigt i genetik og eugenetiske ideer. Ifølge Rose er politik efter år 2000 (og nu ikke længere bare i Vesten, men også i resten af verden) igen anderledes og i stigende grad drevet af videnskabelige fremskridt inden for molekylærbiologi og genetisk manipulation, som gennem kloning, reproduktive teknologier og DNA-analyser giver mulighed for „at kontrollere, håndtere, reformere og modulere selve de vitale egenskaber ved mennesket som levende væsen“ (Rose 2006:3, vores oversættelse). Det gode liv handler, kunne man sige, nu ikke længere om fraværet af sygdomme og lidelser eller om at optimere den genetiske og potentielle sundhed for både befolkninger og den enkelte. Velfærd er i stigende grad at undgå sygdom og optimere velfærd gennem genetisk overvågning, risikovurdering og forebyggelse. I dette ligger der en indtrængen, hævder Rose, af politisk kontrol til det molekylære niveau (se også Foucault 1991).

En overbevisende fortælling om livets politiske historie måske. Men er den nu også fyldestgørende? Det mener vi ikke. For Roses beskrivelse af „selve

livets politik“ er således et godt eksempel på den antropocentrisme, der indtil for nylig har kendetegnet biopolitiske analyser (se Shukin 2009; Wolfe 2013). Rose er således i sin bog udelukkende interesseret i det menneskelige livs politik. Men Bents kontrolbesøg i Kajs svinebesætning er et udtryk for, at denne „selve livets politik“ – en synoptisk bekymring for alle aspekter af livet fra det genetiske til det sociale – ikke kun gælder mennesker, men også dyr. Og inkluderer man dyr i politisk historie, tegner der sig hurtigt en alternativ historie.

Biomagt i stalden

De videnskabelige opdagelser inden for genetikken, som Rose ser som et skelsættende instrument for selvet livets politik i det 21. århundrede, når det gælder mennesker, har en langt længere genealogi, hvis man inkluderer dyr i sin politiske historie. I den moderne dyrestald har genetik længe været grundlaget for en styreform. Den gris, vi kender i dag, stammer således fra en genetisk hybrid mellem kinesiske og europæiske arter, der blev introduceret til Europa i slutningen af 1700-tallet (White 2011). Denne hybrid kunne fodres med madrester og affald, den voksede hurtigere og blev populær som følge af den stigende efterspørgsel efter kød, som industrialiseringen og urbaniseringen i det 18. århundrede havde skabt. Grisens genetiske historie er dermed kapitalismens politiske historie – en bestemt måde at organisere forholdet mellem befolkning, genetik, politik og økonomi på. Antropologen Paul Rabinow og Nikolas Rose kalder denne organisering for „biomagt“ og ser det som en dobbelt styring: såvel en regulering af, hvem man kan tillade at dø (*a letting die*), og en detailstyring af, hvordan livet leves (*a making live*) (Rabinow & Rose 2006:195).

Mødet mellem dyr og mennesker i den industrielle stald har altid været en biosocial form for magt i denne dobbelte forstand, der betinger vilkårene for både livet og døden ud fra en blanding af genetiske, politiske, moralske og økonomiske overvejelser. Grisen i Kajs stald, der burde være aflivet, er et eksempel på den typer dilemmaer, der vokser ud af detailstyring af dødens betingelser i stalden. Men lignende dilemmaer karakteriserer alle aspekter af grisens liv, dilemmaer, der begynder, allerede inden grisen bliver født. Et vildsvin har 19 ryghvirvler. Men genetisk selektion har i de seneste 60-70 år gjort, at en moderne staldgris har mellem 21 og 23 ryghvirvler (Rubin et al. 2012). Deres lange krop, fremavlet for at producere flere flæsestege pr. gris, betyder, at et stort antal søer ikke længere kan rejse sig, lægge sig eller hvile ubesværet i de standardiserede enkeltbokse, som de stadig holdes i under faring for at forhindre, at de ligger pattegrisene ihjel.¹¹ En officiel forklaring på, at statens kontrollører ikke griber ind over for de fremavlede søers mangel på plads, findes ikke, men i mediedebatten hævder

Dyrenes Beskyttelse, at det „ligner [...] en stiltiende overenskomst mellem erhvervet og myndighederne om, at det er i orden at fiksere søer“ med det formål at øge produktiviteten.¹²

I stalden er jura, økonomi, og moralpolitiske ideer om velfærd i konstant spænding. Et andet eksempel fra Kajs stalde er de tusindvis af grise, som Bogdan halekuperer få dage efter fødslen. Rutinemæssig halekupering af svin er således forbudt – både i dansk lovgivning og i EU.¹³ Alligevel påtaler Bent det ikke under kontrollen, for af samme bekendtgørelse, som forbyder rutinemæssig halekupering, fremgår det, at halekupering er tilladt inden for de første tre-fire dage af pattegrisens liv, hvis man som landmand kan dokumentere, at man har problemer med halebid. Ifølge landbrugets brancheorganisation kan alle landmænd dokumentere dette.¹⁴ Det samme ville Kaj have sagt til Bent, hvis kontrolløren havde påtalt forholdet. Forholdet ignoreres, fordi der er eksportbetragtninger at tage hensyn til. Kaj kan simpelthen ikke finde producenter, der vil aftage hans smågrise, hverken nationalt eller globalt, hvis de ikke er halekuperede. Derfor bliver så godt som alle de 29 millioner grise, som årligt produceres i Danmark, halekuperet.¹⁵ Kun de 0,3 procent, som produceres under økologisk lovgivning, får lov at beholde krøllen på halen. Den juridiske undtagelse i en lovgivning, der skulle sikre dyrevelfærd for grisene, er derved paradoksalt nok blevet det juridiske grundlag for en økonomisk betinget praksis, der mindsker velfærd. De halve haler er et symbol på den eksotiske og på mange måder tragiske sameksistens imellem markedsprofit og juridisk defineret velfærd i grisestalden.

Den biopolitiske spænding imellem velfærd og rentabilitet, der har hersket i årtier i den moderne grisestald, foregriber på mange måder den aktuelle velfærdsdiskussion, om „vi har råd til velfærd i fremtiden“ (Greve 2012:142), og debatten om forholdet imellem velfærdsstat og konkurrencestat. Politologen Kaj Ove Pedersen, som er kendt for at have oversat og overført Philip Cernys og andres ideer om „the competition state“ til en dansk sammenhæng (Cerny 1997), beskriver konkurrencestaten som en stat, der overtager mange af velfærdsstatens opgaver, men også som en stat, der „aktivt søger at mobilisere befolkningen og virksomhederne til at deltage i den globale konkurrence, i stedet for (som velfærdsstaten) at kompensere og beskytte befolkningen og virksomhederne mod konjunkturudviklingen i den internationale økonomi“ (Pedersen 2011:12). Den stadig tættere kobling i de senere år imellem staten som både eksportfacilitator og velfærdsforvalter, som hævdes at være „forudsætningen for en videreførelse af velfærdsstaten“ (Pedersen 2014:7), er på ingen måde ny i den moderne dyrestald. Dyrevelfærdens historie har fra starten været gennemsyret af en dobbeltoptik, der søgte at kombinere velfærd med økonomisk rentabilitet. Spændingen imellem animal welfare og animal capital er derfor for os et analytisk laboratorium for debatten om forholdet mellem menneskelig velfærd og mennesket som ressource

i konkurrencestaten. For historien om dyrevelfærdens fødsel i 1960'erne er netop historien om opfindelsen af staldene som et sted, hvor markedets krav om konkurrence og overskud skulle sameksistere med et stigende statsligt og forbrugermæssigt krav om velfærd.

Dyrevelfærdsstatens fødsel

Begrebet dyrevelfærd (animal welfare) vokser frem som politisk problem og juridisk begreb i England i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. Det sker som reaktion på den etiske forargelse over husdyrenes lidelser, som udgivelsen af dyrevelfærdsaktivisten Ruth Harrisons bog *Animal Machines* afstedkom i 1964 (Harrison 1964a). Ruth Harrison, veganer og kvæker, gennemgik i sin bog forholdene for de såkaldte sødmælkskalve, for fjerkræ i bure og tremmesvin, og hun optrevlede i alle tilfælde den mekanisering af dyr, som var sket i efterkrigstidens landbrug. Bogen, der udkom i dansk oversættelse samme år under titlen *Dyr på samleband, det nye fabrikslandbrug* (Harrison 1964b), var en skarp kritik af det moderne, industrialiserede landbrug, som i efterkrigstiden havde været med til at skabe det økonomiske grundlag for konsolideringen af den moderne velfærdsstat i det nordlige Europa. Velfærdssamfundet for mennesker, hævdede hun, var ironisk nok blevet skabt ved at lave dyr om til maskiner og påføre dem umenneskelige lidelser. Mens landbrugets fortalere i England hævdede, at dyr ikke mistrivedes, så længe de voksede, insisterede Harrison på, at industrialiseringen og medikaliseringen af dyreholdet i det moderne landbrug havde brudt den naturlige symbiotiske kontrakt mellem bonde og dyr: Hormoner, antibiotika og moderne teknologi betød, at koen stadig kunne give meget mælk og hønsene lægge rekordmange æg, selv om de led. I den moderne stald var filosofen René Descartes idé om „dyret som maskine“ (*the beast-machine*) blevet gjort til en for Harrison mareridtsagtig virkelighed, der fornægtede dyrene som sanselige væsener med evnen til at føle smerte (Cole 2011; Rosenfield 1968). En bredere forståelse af dyrenes levevilkår, der medtog de mentale såvel som de fysiske forhold, var derfor nødvendig (Woods 2011:18). Med et forord af den indflydelsesrige biolog Rachel Carson, hvis bog *Silent Spring* fra 1962 havde skabt politisk opmærksomhed om brugen af DDT i USA (Carson 1962), gjorde *Animal Machines* husdyrenes vilkår til en politisk varm kartoffel i England. I det moderne landbrug fik dyrene ikke lov til at leve, før de døde, hævdede Harrison og fortsatte:

Hvor langt har vi ret til at gå i vores udnyttelse af dyrene til vores formål? Har vi ret til at berøve dem al fornemmelse af velbehag i livet, simpelthen for at presse flere penge hurtigere ud af dem? Har vi ret til at behandle levende væsener alene

som foderomsættende maskiner? På hvilket punkt kan vi begynde at tale om mishandling? (Harrison 1964b:22)

Harrison insisterede på, at grusomhed skulle defineres langt bredere end den daværende lovgivning, som primært havde fokus på vanrøgt og på at beskytte dyrets ejere. Loven skulle gælde alle aspekter af dyrets liv, de mentale og emotionelle såvel som de fysiske. Som respons på den offentlige debat, som Harrisons bog medførte, nedsatte de britiske veterinærmyndigheder under Ministry of Agriculture, Forestry & Fisheries (MAFF) samme år et udvalg, der skulle undersøge forholdene for de britiske husdyr. Udvalget, ledet af zoologiprofessoren Rogers Brambell, producerede i 1965 den såkaldte „Brambell Report“, der ofte beskrives som det dokument, der etablerede moderne dyrevelfærd (Broom 2011; Rushen 2008). Udvalgets officielle titel er værd at bemærke: „Den tekniske undersøgelseskomite for dyrevelfærd i intensive dyreholdssystemer“ (The Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals Kept under Intensive Livestock Husbandry Systems) (Woods 2011:18). Valget af begrebet „velfærd“ i udvalgets kommissorium var sandsynligvis ikke bevidst politisk, men derimod et resultat af det, den engelske sundhedshistoriker Abigail Woods kalder *linguistic creep* (op.cit.19), et udtryk, der måske bedst kan oversættes som „sproglig afsmitning“. Dyreværnsforeninger som fx Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA), der indtil 1960'erne overvågede dyrenes tilstand ved slagtninger og på markeder og rapporterede eventuel vanrøgt til Landbrugsministeriet, blev således til tider kaldt dyrevelfærdsforeninger (*animal welfare societies*). Måske var det herfra, at begrebet velfærd sneg sig ind i udvalgets navn? MAFF brugte dog muligvis også ordet velfærd for at tækkes landbruget ved at undgå det mere negativt ladede ord „grusomhed“ (*cruelty*), som Harrison anvendte. Men uanset baggrunden for inklusionen af ordet i kommissoriet fik begrebets inklusion i Brambell-rapporten vidtrækkende konsekvenser: „Dyrevelfærd“ kobledede en meget bred forståelse af et væsens levevilkår med en idé om, at ansvaret for disse vilkår primært var statens. En engelsk ordbog fra 1960 definerer således *welfare* som „den hjælp, som især en stat yder til folk i nød“ (op.cit.18, vores oversættelse), mens *Den Store Danske Ordbog* definerer velfærdsstaten som det „institutionelle resultat af ideen om, at staten er ansvarlig for borgernes velfærd, der forstås som både materielle og ikke-materielle goder, fx tryghed og trivsel“. ¹⁶ Begrebet „dyrevelfærd“ blev i denne brede, statsgaranterede forstand ikke bare en fast del af den offentlige debat; det fik også juridisk virkelighed. På baggrund af Brambell-rapporten godkendte det britiske parlament den første dyrevelfærdslov i 1968, nemlig afsnittet om „Welfare of livestock“ i the „Agriculture Miscellaneous Provisions Bill“ (Woods 2011:19).

I Danmark skulle der gå 12 år fra Ruth Harrisons oprør og Brambell-rapporten, til man for alvor begyndte at indlemme produktionsdyrene i velfærdsstaten. Dette skete via etableringen af to offentlige udvalg, hvoraf det første blev nedsat i 1977 og afgav betænkning i 1979. Det næste blev nedsat i 1987 og afgav betænkning i 1988 (Sandøe & Christiansen 2009). Mens betænkningen fra 1979 karakteriserer udvalgets opgave som en forsigtigt undersøgende opgave, nemlig at „indsamle og analysere de erfaringer, som foreligger ved anvendelse af intensive produktionssystemer“ (Direktoratet for Statens Indkøb 1979:5), havde udvalget i 1987 et betydelig mere konkret kommissorium, nemlig at udarbejde et forslag til en ny dyreværnslov, der ville „betyde en generel styrkelse af dyrenes stilling i det nuværende samfund“ (Justitsministeriet 1988:5). Selv om begge betænkninger skal ses i lyset af medlemskabet af det europæiske fællesmarked, som Danmark var blevet medlem af i 1973, kan den langsomme effekt af Brambell-rapporten på dansk lovgivning dog ikke bare tilskrives troen på en fælles EF-løsning. Danmark levede i disse år i langt højere grad end fx England med en stærk selvforståelse af at være et landbrugsland. Som antropologen Richard Jenkins påpeger, havde det danske politiske system, de politiske ideer og organisationsformer en stærk landlig oprindelse (Jenkins 2014:44). De danske landmænd stod politisk stærkt i kraft af mange års erfaring med at etablere andelsselskaberne, men også med lang tradition for samarbejde med staten som fx gennem statsstøtte til rådgivningen i landbruget, statsstøtte til udvikling af fødevarekvalitet via dyrlægekontrol samt den fælles markedsføring af smør og bacon i de år, hvor husdyrbruget blev erstatningen for en faldende kornproduktion. Samtidig kom der i årene 1950-1973 et voldsomt stigende fokus på det effektive landbrug – som nu blev set som en helt nødvendig betingelse for at overleve i konkurrencen med faldende priser på fødevarer i det rige nord: væk med de små ineffektive statshusmandsbrug, og frem med „kannibalismeprincippet“: Æd din nabo, eller bliv selv ædt, som politologen Jan Holm Ingemann formulerer det (Ingemann 1999:18) i sin analyse af landbrugets udvikling mellem 1870 til 2000 – en proces, der endnu ikke levede plads til sentimentalitet på husdyrenes vegne. Brambell-rapportens forsinkede indflydelse i Danmark var således i høj grad en effekt af landbrugets stærke ideologiske betydning for den nationale selvforståelse og økonomiske betydning for landets eksport, og da den kom, var det indirekte gennem pres fra Europarådet og siden lovgivning fra EF og senere EU. Dyrevelfærden blev i løbet af 1970'erne og 1980'erne den pris, som det danske industrialiserede landbrug måtte betale for komme ind på det beskyttede og subsidierede marked i et fælles Europa, svækket som man var af faldende priser og mætningen af det europæiske fødevaremarked.

På trods af disse nationale forskelle falder Brambell-rapportens udgivelse og tiltagende politiske indflydelse i både England og Danmark sammen med „guld-

alderen“ for den europæiske velfærdsstat fra 1950’erne til 1970’erne. Denne periode indebar en økonomisk vækst, som lagde grundlaget for både en ekspansion og en intensivning af den politisk-juridiske bekymring om velfærd. Man brød således politisk med opfattelsen af, at velfærd var nødt til at være selektiv og derfor kun gjaldt de mest trængende. I stedet udvikles en universel velfærdsstat med velfærd for alle. Symbolet på dette er indførelsen i Danmark af folkepensionen til alle i 1956 (Ploug 2004). Velfærd blev også intensiveret til at omfatte stadig flere aspekter af den enkeltes liv, hvor målet var en „omfattende social sikring“ (Mogensen 2010:15).

Denne tætte kobling mellem stat og velfærd – nu for dyr såvel som for mennesker – står i skarp kontrast til ideen om velfærd i fx USA, hvor velfærd for mennesker som et privat anliggende spejler en dyrevelfærdspolitik, der er drevet af industrien og private organisationer snarere end af staten (Mench 2008).¹⁷ Mens Brambell-rapporten i England og senere i EU og Skandinavien kommer til at betyde inklusion af dyr i velfærdsstatens „selve livets politik“, har det indtil for nylig i USA været producentorganisationer som United Egg Producers og Smithfield’s (der producerer svin) eller kommercielle fastfoodkæder som McDonald’s og dyreværnsorganisationer som RSPCA, der har ført an i etableringen af dyrevelfærd som reaktion på forbrugerkrav (Mench 2008:307-08).

Velfærd som frihed

Brambell-rapportens etablering af dyrevelfærd som politisk og moralsk bekymring, men altid medieret af økonomiske hensyn, stemmer ikke bare historisk overens med velfærdsstatens konsolidering i Europa. Rapportens konceptuelle ballast, der indebar et argument om et bredt og stats- eller EU-overvåget velfærdsbegreb for dyr, var også tæt forbundet med centrale ideer i den humanpolitiske velfærdsfilosofi.

Hvor tæt Brambell-rapportens idé om dyrevelfærd lå på velfærdsstatens definition af „det gode liv“, kan især ses i rapportens udspecificering af dyrevelfærd i „fem friheder“:¹⁸ 1. Frihed fra sult og tørst. 2. Frihed fra ubehag. 3. Frihed fra smerte, skade og sygdom. 4. Frihed til at udtrykke normal adfærd. 5. Frihed fra frygt og lidelse.

Skrevet mindre end 20 år efter udformningen af FN’s menneskerettigheds-erklæring er Brambell-rapportens understregning af produktionsdyrenes frihedsrettigheder slående. De fem friheder angår ikke kun frihed fra ydre tvang og smerte. Understregningen af friheden fra psykisk ubehag eller frygt indebærer således en anerkendelse af vigtigheden af produktionsdyrets indre, mentale liv. Særlig markant er dog kravet om friheden til „at udtrykke normal

adfærd“. Produktionsdyret bør med andre ord have frihed til at være sit naturlige selv. Dette fokus på friheden til at være sig selv er interessant i lyset af den store ideologiske vægt, som frihedsbegrebet generelt bærer i moderne politik og liberal selvforståelse. Som den franske idéhistoriker Michel Foucault har formuleret det, er frihed i moderne politik ikke magtens modsætning, men derimod et teknisk middel til magtens udførelse:

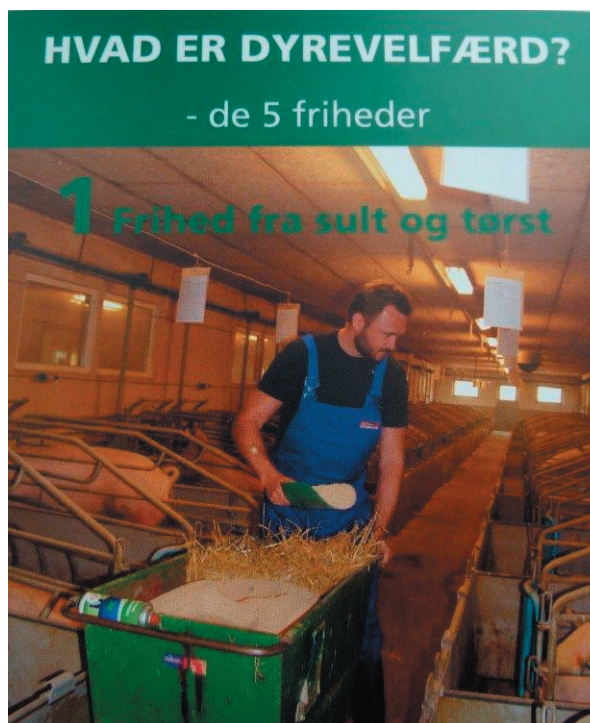
Magt kan kun udfoldes over frie subjekter og kun i det omfang, at de er fri [...] slaveri er i den forstand ikke magt, så længe slaven sidder i lænker (i dette tilfælde er der mere tale om en fysisk fastholdelse) [...] Der er derfor ikke tale om en direkte modsætning mellem magt og frihed, som om de var gensidigt ekskluderende (at frihed skulle forsvinde, når magt udøves), men derimod et meget komplekst samspil. I dette spil kan frihed meget vel tænkes som grundlaget for magtens udfoldelse (Foucault 1982:790, vores oversættelse).

Denne idé om frihed som en del af en bestemt magtkonstellation indgår i Foucaults velkendte analyse af moderne regeringsførelse eller „governmentalitet“, hvor vi som forbrugere, vælgere, studerende, patienter og arbejdstagere er givet friheden til at vælge. Men valget er ikke kun en ret. Det er en pligt, en nødvendig handling i subjektets realisering af sig selv som individ, og både de valg, vi gives, og vores personlige evne til at foretage disse valg er „overdeterminerede“ af en politisk virkelighed, hvor vi uddannes, oplyses, informeres til overhovedet at kunne foretage disse valg. I takt med at vi vælger, bliver vi de frie individer, som det politiske system kræver for at kunne fungere (Dean 1999). Governmentalitet som en form for magtudøvelse baseret på frihed står for Foucault i kontrast til det, han kalder suverænitæt, som er statens eller regentens ret til at befale og beordre, og som kendetegner såvel enevældens hånds- og halsret som den moderne immigrationskontrol eller terrorlovgivning. Selv om suverænitæt som magtform er ældre end governmentalitet, er den i høj grad fortsat til stede i moderne politik, men forholdet mellem governmentalitetens løfte om frihed og suverænitættens åbenlyse begrænsning af den er en fundamental kilde til debat, kritik og frustration i moderne politik.

Det moralske argument om, at også dyr har ret til visse elementære friheder, som Harrisons bog og Brambell-rapporten udfolder, kan parallelt hermed siges at introducere governmentalitet i stalden – at markere en overgang, hvor én form for magt, nemlig suverænitæt (retten til at fastholde og ubetinget herske over produktionsdyrene, som man ejer), nu suppleres med en anden, nemlig governmentalitet. Dyr har et indre liv, som de bør kunne udfolde frit og naturligt uden frygt eller ubehag, og det bliver statens rolle at sikre, at de gives mulighed for at „kunne vælge at være sig selv“. Dyrenes frihed åbner med andre ord døren til en ny form for regeringsførelse, som Bents besøg hos Kaj er en direkte udløber af.

Det er dyrets ret til frihed fra smerte, ubehag og frygt, som Bent indskærper over for Kaj, og som indebærer en trussel om juridiske sanktioner. Disse sanktioner genintroducerer dog netop den suverænitet, som begrænser friheden, nemlig en begrænsning af Kajs frihed til at være autonom landmand, ligesom grisens fem friheder er underordnet dens grundlæggende ufrihed som indespærret produktionsdyr. I denne centrifuge af friheder og ufriheder, dyrenes såvel som menneskets, udfoldes den moderne velfærdsstats blanding af governmentaltitet og suverænitet i stalden på samme paradoksale måde som ved paskontrollen, hvor idealet om frihed til at rejse møder statsmagtens potentielle ret til at forbyde indrejse.

I denne forstand er den frihed for produktionsdyr, som Brambell-rapporten introducerede, blevet en central del af den ideologiske debat om dyrevelfærd, og frihederne markedsføres i dag ofte som et politisk gode. For eksempel refererede den daværende danske fødevareminister Dan Jørgensen til de fem friheder i sin åbningstale på den årlige dyrevelfærdskonference i 2014, arrangeret af Videncenter for Dyrevelfærd,¹⁹ og Fødevarestyrelsen har udgivet frihederne som logoer i en serie postkort.

Frihed fra sult og tørst, den første af „de fem friheder“, her demonstreret på postkort udgivet af Fødevarestyrelsen og med daværende fødevareminister Dan Jørgensen som ansvarlig landmand i svinestalden.

Produktionsdyrets frihed er altid underlagt den grundlæggende ufrihed, som produktionsformen kræver. For produktionsformen er baseret på produktionsdyrets status som et væsen, der kan og skal slagtes. Ligesom den moderne stats politiske organisation kræver et skarpt juridisk skel mellem de mennesker, der oppebærer retten til liv, goder og velfærd, og de mennesker, som er uden disse rettigheder (Agamben 1998), baserer den moderne idé om tamdyr, som filosofen Cary Wolfe påpeger, sig på et skarpt skel mellem kæledyr og produktionsdyr. Førstnævnte er ofte fuldgyldige medlemmer af familien (nærmest en slags mennesker) og genstand for en forkælsesindustri, der i USA alene løber op i over 45 milliarder dollars om året, mens produktionsdyrene lever en usynlig eksistens og bliver „ofret“ under bestemte juridiske vilkår (Wolfe 2013). Dyrevelfærden er således et lovmæssigt tiltag, der søger at regulere vilkårene for produktionsdyrenes liv og død: Dyrene kan og skal slås ihjel, men de må dog ikke myrdes eller mishandles. Produktionsdyret er velfærdsstatens offerdyr, kunne man sige. Og mens dyrevelfærdslovgivningen er et juridisk forsøg på at sikre de moralske betingelser for dyrets uundgåelige slagtedød, er veterinærmyndighedernes kontrolbesøg statens forsøg på at sikre, at ritualerne for produktionsdyrets liv og død overholdes.

Dyreværnsgrupper appellerer ofte eksplicit til det moralske paradoks i skellet mellem kæledyr og produktionsdyr: „Hvad nu, hvis det var din hund, der levede i bur?“

At måle friheden

Dyrevelfærd er et „grundlæggende omstridt begreb“ (*essentially contested concept*), et begreb „om brugen af hvilket, der hersker en endeløs debat om begrebets rigtige definition blandt dets brugere“ (Gallie 1956:169, vores oversættelse). I manglen på semantisk enighed har der i de første mange år med dyrevelfærdslovgivning i Danmark og EU været fokus på at etablere objektive mål for de systemer, som dyrene skal tilpasse sig – et nødvendigt led i forsøget på juridisk og politisk at implementere det i staldene. Produktionsdyrets ret til frihed – en slags „frihed indtil døden“ – kan kun omsættes til juridisk virkelighed i det omfang, den kan måles. Dette målbarekrav betyder, at der både politisk, i landbruget og blandt forskere er konstante diskussioner om, hvordan dyrevelfærden bør måles eller vurderes. I de senere år er der imidlertid i europæisk regi sket et markant skifte væk fra at måle dyrevelfærden ud fra produktionssystemerne alene: Er stierne for små? Er burene for smalle? Er indretningen for primitiv og uinteressant for dyret? Kan dyret overhovedet være i rammerne og hvis ikke, skal dyret så skæres til eller avles om, så det passer? Hvad koster det at ændre rammerne? I stedet retter man nu i stigende grad blikket mod dyrets selv. I årene 2004-2009 gennemførtes således med EU-finansiering et stort forskningsprojekt, „Welfare Quality“ (WQ),²⁰ med deltagere fra 44 forskellige institutioner og universiteter på tværs af landene, og her var målet at skabe fundamentet for denne ændrede retning, hvor man går fra at måle på systemerne til at måle på dyret selv. WQ bygger på den tanke, at dyrevelfærd drejer sig om, hvad dyrene føler og oplever. Negative følelser og oplevelser trækker så at sige velfærden ned, mens positive følelser trækker op (Sandøe et al. 2015). I WQ-projektet har fokus altså været på at kunne vurdere dyrs velfærd på besætningsniveau, uafhængigt af produktionssystemet, og forskerne har derfor arbejdet hen imod at finde sammenlignelige mål for dyrets oplevede livkvalitet frem for produktionsmål. Det centrale dogme har været at måle på dyret selv frem for de rammer, det blev presset ind i. Det er også lykkedes at vælge en række mål. Erfaringen er dog samtidig, at det tager så lang tid at udføre WQ-vurderingerne, at systemet ikke er kommet i brug i praksis, men først og fremmest som forskningsværktøj, for tid er penge og konkurrenceaspektet i landbrugsproduktionen har aldrig et øjeblik været ladet ude af syne i dyrevelfærdsstaten. Ikke desto mindre har EU med Lissabon-traktaten i 2009 valgt at følge samme tankegang. Artikel 13 i traktaten fremhæver således, at unionens politikker inden for landbrug, fiskeri og transport skal tage hensyn til velfærden hos dyr som følende væsener.²¹ Bevægelsen går altså stadig i retning af, at det ikke er tilstrækkeligt at lovgive og kontrollere ved at måle på systemerne, og hen imod, at dyret i sig selv skal ses som „et følende væsen“, et væsen, på hvis oplevelser og følelser man kan vurdere dets velfærd. Skiftet er interessant,

fordi det så at sige individualiserer det enkelte dyr og dets følelsesliv i forsøget på at skabe en alternativ målestok. Der er her tale om et kvalitativt skifte, hvor man søger politisk at regulere produktionsdyrenes levevilkår igennem en måling og administration af deres indre følelsesliv, et skifte, der også er sket på andre af velfærdsstatens områder (Rose 1998; Bubandt 2015).

Konklusion

Dyrevelværdien i de danske stalde er et produktivt analytisk laboratorium for at forstå velfærdsstatens konkurrencestat. Det er bemærkelsesværdigt, at denne sammentænkning af dyrevelfærd og velfærdsstat ikke før har været genstand for antropologisk eller akademisk interesse, for dyr og magt har, siden Aristoteles kaldte mennesket et „politisk dyr“ (Aristoteles 1928), været tænkt sammen. Ja, faktisk er moderne politisk teori baseret på en række ideer om dyret som både modsætning til og identisk med det politiske. Som den franske filosof Jacques Derrida udtrykker det, har dyret og herskeren (det bestialske og det royale) været historisk forbundet i politisk teori siden i hvert fald Niccolò Machiavelli (1469-1527) og Thomas Hobbes (1588-1679), fordi hverken dyret eller kongen var underlagt loven. Men selv om den politiske hersker og dyret således på mange måder lignede hinanden, var de alligevel radikalt forskellige: Kongen var hævet over loven, mens dyret var placeret lavere end loven (Derrida 2009). Dyrets lange historiske rolle i politisk teori og praksis kunne friste til at tro, at dyrets politiske vigtighed nu er under afvikling. Vi vil hævde, at det modsatte er tilfældet. Dyrets rolle i politik har aldrig været mere central eller mere ambivalent end i dag, hvor artsudryddelse og MRSA demonstrerer både vores dybe afhængighed af og vores sårbarhed over for andre arter.

Vi har anvendt grisen som „figuration“ i Donna Haraways forstand for den historiske, moralske og politiske sammenkobling af velfærd for dyr og velfærd for mennesker, der er opstået i det nordlige Europa efter 2. verdenskrig. Den moderne staldgris med op til fire ekstra ryghvirvler; grisen Otto, som seerne valgte ikke skulle slagtes; de 29 millioner svin, der hvert år halekuperes og slagtes i højteknologiske, men dybt bakteriesårbare stalde langt fra forbrugernes blikke: Alle disse grise er „figurationer“ af den transformation af „selve livets politik“, der siden 1950'erne er foregået i det industrielle landbrug i Danmark. Velfærdsstaten og dyrevelfærdien er således både historisk samtidige og politologisk forbundet i en selve livets politik for mennesker og dyr, en forbundethed, der er paradoksal, fordi samme periode efter 2. verdenskrig er domineret af en politisk selvforståelse, der sætter et skarpt skel mellem mennesker og dyr. Vi foreslår, at den statslige dyrevelfærd er en „hybrid“ i Bruno Latours forstand (Latour 1993:2): Et område,

hvor etik og profit, jura og politik, offentlige og private interesser er dybt bundet i en række aporier – uløselige eksistentielle eller moralske paradokser, der uvægerligt opstår i betydnings- og produktionssystemer (Bubandt 2014) – og som landmænd, statsansatte dyrlæger og forbrugere konstant stilles over for i hverdagen (se også Anneberg, Bubandt & Vaarst 2013).

Grisen i de danske stalde er i den forstand et stykke levende samtidshistorie, på én gang et genetisk, politisk, økonomisk, juridisk og moralsk anliggende – på én gang maskine og juridisk subjekt, offerdyr og følende væsen. Dyrevelfærden for produktionsdyr har således fra sin fødsel været spændt ud imellem jura og profit, imellem moral og økonomisk overskud, imellem hvilke dyr der kan ofres, og hvilke der ikke kan. Den dobbelthed mellem velfærd og profit, mellem suverænitæt og governmentalitet, mellem inklusion og eksklusion, der strukturerer det moderne landbrug, foregriber på mange måder den konkurrencestat, som store dele af det politiske spektrum nu omfavner. Politisk samtidsanalyse har mere end nogensinde brug for en multispecies etnografi. Et godt sted at begynde en sådan analyse er i stalden.

Noter

1. Se artiklen „Det hellige danske svin“, Weekendavisen, 27. september 2015, hvor der argumenteres for, at danske bønder er verdensmestre i gæld, en gæld, der opgøres til 362 milliarder kroner.
2. Politiken, 24. august 2014: <http://politiken.dk/forbrugogliv/forbrug/forbrugersikkerhed/ECE2378466/slut-med-besoeg-i-svinestalde-med-mrsa/>. Tilgået januar 2015.
3. Det antropocæne er den foreslåede geologiske betegnelse for vor tidsalder, en epoke, hvor mennesket er blevet en geologisk faktor, en „naturkraft“ (Schwägerl 2014; Steffen et al. 2011). Men i den antropocæne tidsalder er mennesket ikke i kontrol, sådan som den moderne forfatning ellers syntes at love. Det antropocæne er snarere erkendelsen af manglen på kontrol over de økosystemer, klimatiske dynamikker og biologiske processer, vi påvirker eller ødelægger (Swanson, Bubandt & Tsing 2015). Mikrober er her et godt eksempel på en livsform, som vi mennesker er ude af stand til at kontrollere effektivt, og som vi i stigende grad må erkende vores dybe afhængighed af og sårbarhed over for (Margulis 2000). Som antropologen Anna Tsing siger, minder bakterier os om andre livsformers „relative autonomi fra menneskelige planer“ (Tsing 2013:33, vores oversættelse).
4. En søgning på ordet „dyrevelfærd“ i slutningen af 2014 i databasen Infomedia giver 6.735 hits på artikler i landsdækkende danske medier i 2014 (Infomedia 2015).
5. Live: Julegrisen Otto – skal den leve eller dø? <http://www.dr.dk/Nyheder/Live/2014/12/09132240.htm>. Tilgået 28. december 2015.
6. Statistik, Landbrug og Fødevarer: http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aarstatistikker/Statistik_svin/Statistik_svin_2013.aspx. Tilgået 26. januar 2015.
7. Alle navne på informanter i denne artikel er pseudonymer. Feltarbejdet er udført i forbindelse med ph.d.-studiet „Actions of and Interactions between Authorities and Livestock farmers – in Relation to Animal Welfare, 2009-2012“ (Anneberg 2013).

8. Der er en række forskellige lovkrav til, hvordan landbrugsdyr skal opstaldes, transporteres og slagtes. Disse regler er både nationale og EU-regler. Myndighederne brugte i 2010 følgende sanktioner: *indskærpelser*, som er en vejledning i at overholde gældende regler, *påbud*, som blev givet for lovovertrædelser af mere alvorlig karakter, hvor det ikke er tilstrækkeligt at vejlede om reglerne – og hvor man i så fald skal følge op med et nyt besøg – og endelig *politianmeldelse*, hvis der er tale om groft uforsvarlig behandling af dyr, fx et dyr med en kronisk lidelse, der ikke er i sygesti, ikke er behandlet og ikke er tilset af en dyrlæge eller aflivet i tide. Mangel på rodemateriale samt mangel på sygestier stod i 2010 for de to største antal indskærpelser, påbud og anmeldelser til politiet. Er en regel også en EU-regel, kan en overtrædelse betyde træk i landmandens EU-støtte (Fødearestyrelsen 2010).
9. Med Velfærdsforlig II, der blev indgået af samtlige partier i Folketinget i 2012, er der vedtaget et nyt kontrolkoncept, som ikke længere sætter bestemte procenter på, hvor mange gårde der skal kontrolleres, men beskriver en mere behovs- og risikobaseret kontrol, hvor man lægger op til en højere grad af „helhedsvurdering af besætningen frem for at fokusere på enkelte fejl“ (Fødearestyrelsen 2014).
10. Det sidste skete dog ikke alligevel på grund af en teknikalitet: Kaj har sine dyr og sin jord adskilt på forskellige CVR-numre, og EU-tilskuddet gives til det CVR-nummer, der henviser til jorden. Derfor betød indskærpelsen i Kajs stald ikke noget for EU-tilskuddet til hans marker.
11. Se: <http://politiken.dk/indland/ECE2677769/danske-soeer-er-for-store-til-deres-bokse-maa-sove-med-hovedet-paa-fodertruget/>.
12. Se: <http://politiken.dk/indland/ECE2677773/pladsmangel-i-soernes-bokse-bliver-ikke-paatalt>.
13. Se § 4 i bekendtgørelse om halekupering og kastration af dyr, nr. 324 af 06/05/2003 (historisk). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=1572>.
14. Branchens forklaring på, at landmænd skal halekupere, er, at man ellers risikerer udbrud af halebid, hvilket er endnu blodigere og værre for grisene end at få halerne kuperet. Hos Videncenter for Svin skriver man, at branchen endnu ikke har fundet den rette løsning i forhold til at undgå, at grise bider haler: [http://vsp.lf.dk/Aktuelt/Nyheder/2010/10/15102010%20Halekupering%20reducerer%20udbrud%20af%20halebid.aspx_Spørger man en anden interesseorganisation, Dyrenes Beskyttelse, opstår halebid, fordi de systemer, som grise går i, er for dårlige. De har for lidt plads, stimuleres for lidt og bider haler, fordi de er stressede.](http://vsp.lf.dk/Aktuelt/Nyheder/2010/10/15102010%20Halekupering%20reducerer%20udbrud%20af%20halebid.aspx_Spørger%20man%20en%20anden%20interesseorganisation,%20Dyrenes%20Beskyttelse,%20opstår%20halebid,%20fordi%20de%20systemer,%20som%20grise%20går%20i,%20er%20for%20dårlige.%20De%20har%20for%20lidt%20plads,%20stimuleres%20for%20lidt%20og%20bider%20haler,%20fordi%20de%20er%20stressede.)
15. En million søer står for produktionen af ca. 29 millioner grise årligt, hvoraf langt hovedparten eksporteres – levende, halve eller udskårne. En so får gennemsnitligt 17 grise pr. kuld, seks kuld grise i løbet af ca. tre år, inden hun slagtes eller dør/aflives i forbindelse med sygdom.
16. Se artiklen „Velfærdsstat“ i *Den Store Danske* (forfattet af Tim Knudsen): http://www.denstoredanske.dk/Samfund%2c_jura_og_politik/Samfund/Moderne_demokrati_og_konstitutionelt_monarki/velfærdsstat. Tilgået 15. januar 2015.
17. USA havde ganske vist en føderal dyrebekskyttelseslov fra 1966, som i 1970 blev revideret og navngivet „The Animal Welfare Act“, sandsynligvis inspireret af den engelske lov fra 1968. Men denne lov omfattede kun behandlingen af dyr under transport, ved opvisninger og til videnskabelig brug.
18. Five Freedoms. Se de oprindelige formuleringer i Brambell-rapporten her: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121007104210/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>. Tilgået 27. september 2015.
19. Personlig kommunikation, mødet overværet af Inger Anneberg. Videncenter for Dyrevelfærd hører under Fødearestyrelsen. Se om centret og konferencen her: http://www.foedevarestyrelsen.dk/fvst_ansvar_opgaver/Sider/Nyt-fra-Videncenter-for-Dyrevelfaerd.aspx.

20. Se: <http://www.welfarequality.net/everyone>.

21. Se: http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/policy/index_en.htm.

Søgeord: multispecies etnografi, grise, produktionsdyr, dyrevelfærdens historie, dyrevelfærdsstat

Litteratur

Agamben, Giorgio

1998 Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life. Stanford: Stanford University Press.

Albarella, Umberto, Keith Dobney & Anton Ervynck (eds)

2007 Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction. Oxford: Oxford University Press.

Anneberg, Inger

2013 Actions of and Interactions between Authorities and Livestock Farmers – in Relation to Animal Welfare. Ph.d.-afhandling. Aarhus: Institut for Husdyrvidenskab, Aarhus University.

Anneberg, Inger, Nils Bubandt & Mette Vaarst

2013 Pigs and Profits: Hybrids of Animals, Technology and Humans in Danish Industrialised Farming. *Social Anthropology* 21(4):542-59.

Direktoratet for Statens Indkøb

1979 Betænkning fra Justitsministeriets arbejdsgruppe vedrørende intensive produktionssystemer og dyrebeskyttelse i praktisk landbrug. Nr. 868. København: Justitsministeriet.

Aristoteles

1928 Politics. A Treatise on Government. (Translated from the Greek of Aristotle by William Ellis). London & Toronto: JM Dent and Sons Ltd.

Barry, Andrew, Thomas Osborne & Nikolas Rose (eds)

1996 Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government. Chicago: The University of Chicago Press.

Broom, Donald

2011 A History of Animal Welfare Science. *Acta Biotheoretica* 59:121-37.

Bubandt, Nils

2014 The Empty Seashell. Wichcraft and Doubt on an Indonesian Island. New York: Cornell University Press.

2015 Psychologising the Afterlife: Ghosts and Regimes of the Self in Indonesia and in Global Media. In: V. Steffen, S. Jöncke & K.M. Raahauge (eds): *Between Magic and Rationality: On the Limits of Reason in the Modern World*. *Critical Anthropology*, Vol. 4. Pp. 197-231. København: Museum Tusulanum.

Bubandt, Nils, Mikkel Rytter & Christian Suhr

Forthcoming A Second Look at Invisibility: Islam, Al-Ghayb, Ethnography. Introduction to the special issue *The Poetics and Politics of the Unseen*. Under review with *Social Analysis*.

- Carson, Rachel
1962 Silent Spring. New York: Houghton Miffling Company.
- Cerny, Philip G.
1997 Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization. Government and Opposition 32(2):251-74.
- Cole, Matthew
2011 From “Animal Machines“ to “Happy Meat“? Foucault’s Ideas of Disciplinary and Pastoral Power Applied to “Animal-centred“ Welfare Discourse. Animals 1:83-101.
- Dean, Mitchell
1999 Governmentality. Power and Rule in Modern Society. London: Sage.
- Derrida, Jacques
2009 The Beast and the Sovereign. Volume 1. Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel
1979 Discipline and Punish. The Birth of the Prison. Harmondsworth: Penguin.
1982 The Subject and Power. Critical Inquiry 8(4):777-95.
1991 Governmentality. In: G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (eds): The Foucault Effect. Studies in Governmentality. Pp. 87-104. London: Harvester and Wheatsheaf.
- Fødevarestyrelsen
2010 Dyrevelfærd i Danmark – Videncenter for Dyrevelfærd. Fødevarestyrelsen. København: Fødevareministeriet.
2014 Dyrevelfærd i Danmark – med resultater fra velfærdskontrollen 2013. Videncenter for Dyrevelfærd. Fødevarestyrelsen. København: Fødevareministeriet.
- Gallie, Walter Bryce
1956 Essentially Contested Concepts. Proceedings of the Aristotelian Society 56:167-98
- Greve, Bent
2012 Velfærdssamfundet – en grundbog. Aarhus: Hans Reitzels Forlag.
- Haraway, Donna
1991 Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature. London: Routledge.
1997 Modest Witness@Second_Millennium.FemaleMan©_Meets_OncoMouseTM. London: Routledge.
- Harrison, Ruth
1964a Animal Machines, the New Factory Farming Industry. London: Vincent Stuart Publishers LTD.
1964b Dyr på samlebånd. Det nye fabrikslandbrug. København: Forlaget Fremad.
- Hobsbawm, Eric
1959 Primitive Rebels. Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries. Manchester: Manchester University Press.
- Infomedia
2015 <http://www.informedia.dk>.

- Ingemann, Jan Holm
1999 The Political Economy of Satiety and Sustainability. Evolutionary Experience from Danish Agriculture. Arbejdsrapport fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Jenkins, Richard
2011 Being Danish. Paradoxes of Identity in Everyday Life. København: Museum Tusulanum Press.
- Justitsministeriet
1988 Betænkning om Dyreværn. Afgivet af et udvalg nedsat af Justitsministeriet den 19. november 1987. Nr. 1154. København: Justitsministeriet.
- Kirksey, Eben (ed.)
2014 The Multispecies Salon. Durham: Duke University Press.
- Latour, Bruno
1993 We Have Never Been Modern. New York: Harvester/Wheatsheaf.
- Malcolmson, Robert & Stephanos Mastoris
1998 The English Pig: A History. London: Hambledon Press.
- Margulis, Lynn
2000 What is Life? The Eternal Enigma. Berkeley: University of California Press.
- Mench, Joy
2008 Farm Animal Welfare in the U.S.A.: Framing Practices, Research, Education, Regulation, and Assurance Programs. Applied Animal Behaviour Science 113: 298-312.
- Mik-Meyer, Nanna & Kasper Villadsen
2013 Power and Welfare. Understanding Citizens' Encounters with State Welfare. London: Routledge.
- Miljø- og Fødevareministeriet
2015b Dyreværnsloven. LBK nr. 1150 af 12/09/2015. <https://http://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=174047>.
- Mogensen, Gunnar Viby
2010 Det danske velfærdssamfunds historie. Tiden efter 1970. København: Gyldendal.
- Pedersen, Kaj Ove
2011 Konkurrencestaten. København: Hans Reitzels Forlag.
2014 Velfærdsstaten og dens udvikling til konkurrencestat. Klinisk Sygepleje 28(3):4-8.
- Ploug, Niels
2004 Den danske velfærdsstats historie – en antologi. København: Socialforskningsinstituttet.
- Rabinow, Paul & Nikolas Rose
2006 Biopower Today. BioSocieties 1:195-217.
- Rose, Nikolas
1998 Inventing Ourselves. Psychology, Power, and Personhood. Cambridge: Cambridge University Press.
2006 The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-first Century. Princeton: Princeton University Press.

- Rosenfield, Leonora Cohen
1968 From Beast-machine to Man-machine: Animal Soul in French Letters from Descartes to La Mettrie. New York: Octagon Books.
- Rubin, Carl-Johan et al.
2012 Strong Signatures of Selection in the Domestic Pig Genome. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109(48):19529-36.
- Rushen, Jeffrey
2008 Farm Animal Welfare since the Brambell Report. *Applied Animal Behaviour Science* 113:277-78.
- Sandøe, Peter & Stine B. Christiansen
2009 Synet på dyrs rettigheder – nogle hovedtræk i den nordeuropæiske udvikling gennem de seneste 200 år. *Den jyske Historiker* 123:19-34.
- Sandøe, Peter, Sine Andreassen Norlander, Björn Forkman, Hans Houe & Karsten Klint Jensen
2015 Et samlet mål for dyrevelfærd? *Fagbladet Dyrlægen* 1:44-50.
- Schwägerl, Christian
2014 *The Anthropocene. A New Planet Shaped by Humans*. Santa Fe: Synergetic Press.
- Scott, James
1985 *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Resistance*. New Haven: Yale University Press.
2010 *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Shukin, Nicole
2009 *Animal Capital: Rendering Life in Biopolitical Times*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Steffen, Will et al.
2011 The Anthropocene: Conceptual and Historical Perspectives. *Philosophical Transactions of the Royal Society A* 369:842-67.
- Swanson, Heather, Nils Bubandt & Anna Tsing
2015 Less Than One but More than Many: Anthropocene as Science Fiction and Scholarship-in-the-Making. *Environment and Society: Advances in Research* 6(1): 149-66.
- Tsing, Anna
2013 More-than-Human Sociality: A Call for Critical Description. In: K. Hastrup (ed.): *Anthropology and Nature*. Pp. 27-42. New York: Routledge.
- van der Ploeg, Jan Douwe
2008 *The New Peasantries: Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*. London: Earthscan.
- White, Sam
2011 From Globalized Pig Breeds to Capitalist Pigs. A Study of Animal Cultures and Evolutionary History. *Environmental History* 16:94-120.
- Wolfe, Cary
2013 *Before the Law. Humans and Other Animals in a Biopolitical Frame*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wolin, Sheldon

1987 Democracy and the Welfare State: The Political and Theoretical Connections
between Staatsräson and Wohlfahrtsstaatsräson. *Political Theory* 15(4):467-500.

Woods, Abigail

2011 From Cruelty to Welfare: The Emergence of Farm Animal Welfare in Britain,
1964-1971. *Endeavour* 36(1):14-22.